

USMENE PREDAJE DUVANJSKOG KRAJA

Zelenika, Mila

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:172:874216>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-24**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

UNIVERSITY OF SPLIT

**SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET**

ZAVRŠNI RAD

USMENE PREDAJE DUVANJSKOG KRAJA

MILA ZELENKA

Split, 2024.

Odsjek za Hrvatski jezik i književnost

Hrvatski jezik i književnost

Mitovi, predaje i legende Hrvata

USMENE PREDAJE DUVANJSKOG KRAJA

Studentica:

Mila Zelenika

Mentor:

doc. dr. sc. Nikola Sunara

Split, 2024.

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Usmene priče	3
3. Usmene predaje.....	3
3.1. Mitske predaje.....	5
3.1.1. Vile.....	5
3.1.2. Zavelimske vile.....	7
3.1.3. Vile u drugim mjestima	10
3.2. Demonološke predaje.....	12
3.2.1. Vještice	13
3.2.2. Mora.....	14
3.2.3. Irudice	15
3.3. Etiološke predaje.....	16
3.3.1. Roško Polje	16
3.3.2. Vranbaba.....	17
3.3.3. Peragin križ na roškom groblju.....	17
3.4. Povijesne predaje	17
3.4.1. Hajduci.....	18
3.4.1.1. Mijat Tomić	18
3.4.2. Nakića grob.....	19
4. Zaključak.....	21
5. Rječnik nepoznatih riječi	22
6. Izvori.....	22
7. Literatura:.....	23
8. Sažetak	25
9. Abstract.....	26

1. Uvod

Duvanjsko je područje iznimno bogate povijesti na što je zasigurno utjecao povoljan geografski položaj. Smješteno je u središtu velikog dinarskog planinskog lanca kao jedno od kraških polja. Duvanjsko je polje zatvorena cjelina kojoj se redovito pribrajaju Roško Polje i Šuica iako su fizički odvojeni od polja. Također, za Duvno se može reći da čini tromeđu između Bosne, Hercegovine i Dalmacije tako da se pučanstvo redovito pripisuje bilo kojoj regiji. Iako su mentalitetom Duvnjaci najbliži Hercegovini zbog djelovanja hercegovačkih franjevaca, ipak je geografski i klimatski Duvno puno bliže bosanskim područjima.¹ No, prije i iznad svega Duvnjaci su Hrvati i s ponosom ističu svoju prošlost i vremena kad su bili središtem hrvatskih zemalja. Duvno je tijekom povijesti mijenjalo imena: Delminium, Županjac, Županj-Potok i na kraju Tomislavgrad. Kod Jolića nalazimo da postoje dvije teorije oko značenja imena Delminium. Prema prvoj, značenje riječi izvodi se iz ilirskog jezika, sličnog današnjem albanskom, gdje *dele*, *delme* znači ovca što bi značilo da su Duvnjaci bili stočari, a njihov kraj stočarski kraj. Drugi značenje riječi traže u staroj indoeuropskoj riječi (ilirski *dal-) koja označava dolinu. Dodaje i kako je Duvno također plodna žitnica koja je hranila ne samo duvanjski kraj, nego nerijetko Hercegovinu i Dalmaciju, a na čiju plodnost utječu rječice i najpoznatija rijeka Šuica. Tako je i nastala izreka: „Duvno, zlatno guvno.“² Svakako se da primijetiti da ime Duvno prati jezična preobrazba koja je krenula skraćivanjem imena u sami korijen: *Dlmno* kako se i naziva u srednjem vijeku, a iz čega je nastao oblik *Dumno*. Jolić navodi da Duvnjaci i dan danas ne kažu *gumno* nego *guvno* jer im je nezgodno izgovarati kombinaciju slova *mn* pa *m* prelazi u *v*, a kao posljedica te nemogućnosti nastao je oblik - Duvno.³ Danas Duvno nosi naziv Tomislavgrad. Ime je nastalo na temelju predaje da je prvi hrvatski kralj Tomislav okrunjen na Duvanjskom polju 925. godine. No, samo ime grada nije toliko staro jer je grad tako prozvan 1928. godine. u vrijeme prve Jugoslavije. Netočan je podatak da je Tomislavgrad dobio ime prema imenu sina jugoslavenskog kralja Petra Karađorđevića jer su i sin i grad dobili ime upravo u spomen na prvog hrvatskog kralja Tomislava.⁴ Jolić navodi da je zbroj duvanjskih sela 57 ovisno o tome što brojimo kao pravo selo, a što kao zaselak.⁵ Roško Polje je danas ime i za selo i za malo polje oko kojeg se osim istoimenog sela nalaze i neka druga sela, njih 5. Ime je dobilo po staroj utvrdi Rog, a koju se spominje još prije dolaska Turaka. U 15. stoljeću Rog je bio glavni grad duvanjske županije

¹ Jolić, Robert. *Duvno kroz stoljeća*, Naša ognjišta, Tomislavgrad – Zagreb, 2002., str. 11.

² Isto, str. 11.

³ Isto, str. 21.

⁴ Isto, str. 22.

⁵ Isto, str. 33.

sve do prve turske okupacije. Plemići iz obitelji Semković bili su gospodari roški. Roško se Polje također spominje kao najnapučenije mjesto kroz čitavo vrijeme turske vladavine.⁶ Geografski, Roško Polje nalazi se jugozapadno od Duvanjskog, a jugoistočno od Livanjskog polja, odnosno od Buškog blata. Okruženo je planinama, a posebna, na jugu se diže planina Zavelim (1346 m)⁷, za koju se vežu različite predaje, a što je jedan od predmeta proučavanja usmene književnosti.

O usmenoj književnosti Dragić kaže: „Književnost svjedoči o životu ljudi, naroda i čovječanstva. Usmena je književnost najstarija i najdugotrajnija vrsta književnosti.“⁸ Nazivana je i narodnom, negdje anonimnom i seljačkom, a ipak su najčešća tri naziva: narodna, folklorna, i u posljednje vrijeme usmena.⁹ Unatoč raznim nazivima, proučavanje usmene književnost uglavnom je uvijek bilo smatrano filološkom disciplinom jer je usmena književnost kao struktura oblikovana riječima. Prenosila se usmeno, s koljena na koljeno, s generacije na generaciju. Opisivala je podvige junaka, vjerovanja određene zajednice, važne događanje itd. Interes za usmenu književnost javlja se već u renesansi kad ona postaje vrijedna sastavnica pisanih književnih djela prema kojoj su nastala najpoznatija svjetska djela, a u središtu zbivanja bio je seoski život i običaji te običan čovjek koji u to vrijeme najčešće nije poznao pismo. Prema Dragiću, sustav usmene književnosti sačinjavaju: lirska poezija, epska poezija, priče (pripovijetke), drama (folklorno kazalište), retorički (usmenogovornički) oblici te mikrostrukture (poslovice, zagonetke).¹⁰ On navodi kako nerijetko dolazi do isprepletanja usmene i pisane književnosti, a kao važne folkloriste ističe Petra Hektorovića koji je ukazao na nužnost zapisivanja usmenoknjiževnih oblika i Stanka Vraza koji u Kolu 1842. godine piše da narodne usmene umotvorine treba zapisivati „onako kako izviru iz ustih naroda“. Ističe kako je upravo to pravilo Josip Kekez nazvao Hektorović-Vrazovim zakonom.¹¹

⁶ Isto, str. 30.

⁷ Jolić, Robert, Jukić, Marko. *Župa Roško Polje, Spomen knjiga prigodom 250. obljetnice župe (1758.-2008.)*, Naša ognjišta, Tomislavgrad, 2008., str. 23.

⁸ Dragić, Marko. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 11

⁹ Botica, Stipe. *Povijest hrvatske usmene književnosti*, Školska knjiga, Zagreb, 2013., str. 39.

¹⁰ Dragić, Marko. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 11.

¹¹ Isto, str. 12.

2. Usmene priče

Kao što je prethodno navedeno, dio sustava usmene književnosti čine usmene priče koje „obuhvaćaju bajke, basne, predaje, novele, anegdote, šale i legende.”¹² Termini za usmenu priču u različitim jezicima nisu ujednačeni. Razlike su znatne jer postanak, trajanje i značenje usmene priče nije posvuda jednako. U različitim kulturama postojali su različiti preduvjeti za oblikovanje usmene priče, a nazivi su samo rezultat tih činjenica. Tako Čubelić ističe kako na primjer u starogrčkom nalazimo *mit*, *apologos* (novela), u latinskom *fabula*, u engleskom *story*, u norveškom i švedskom *soge* i *saga*, u njemačkom *Märchen*, *Sage*, *Legende*, *Novelle*, *Schwank*. U portugalskom se nazivaju: *fabula*, *conto*, *lenda*, a zanimljivo je da se u slovenskom, slovačkom, češkom i bugarskom nazivaju *povesti*. U hrvatskom jeziku poznati su nazivi: priča, pripovijetka, pripovijest, bajka, basna, kazalica.¹³ U praksi pripovjedača na našim prostorima najčešći je termin ipak priča. Na značaj usmenih priča, Dragić ističe, ukazivao je najstariji grčki povjesničar Herodot u 5. st. prije Krista, nakon njega i Ciceron u 1. st. prije Krista, a dodaje i kako su za hrvatsku usmenu prozu važna djela *Fiore di virtu; Legenda aurea* Jakoba Voragine, *Sermones discipuli* Ivana Herolta i srednjovjekovne hagiografije i legende. Mnogi su pisci uzimali usmene priče kao građu za svoja djela, a to su u renesansi i baroku Shakespeare i Miguel Cervantes, poslije njih i Jean la Fontaine, u romantizmu Goethe, a kasnije i braća Grimm.¹⁴

3. Usmene predaje

Kada se definira predaju kao vrstu usmene priče, uvijek se ističe vjerovanje u istinitost njezina sadržaja kao njezin temelj.¹⁵ Predaje prate povijest čovjeka od njegova postanka pa je protokom vremena negdje došlo do miješanja tradicije i povijesti. U tim su pričama i pričanjima sadržani i elementi povijest Hrvata kao što je slučaj u predajama i pričama drugih naroda. Mjerila po kojima se predaje razdvajaju su „motivska, tematska, funkcionalna i druga“.¹⁶ U teoriji se književnosti, Dragić ističe, najčešće prihvaća Proppova tematska podjela na pet

¹² Isto, str. 10.

¹³ Čubelić, Tvrtko. *Narodne pripovijetke*, Školska knjiga, Zagreb, 1963., str. 22.

¹⁴ Dragić, Marko. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 252.

¹⁵ Dragić, Marko. *Od Kozigrada do Zvonigrada: hrvatske povijesne predaje i legende iz Bosne i Hercegovine*, Mala nakladna kuća Sv. Jure, Zajednica izdanja ranjeni labud ZIRAL, Baška Voda-Mostar-Zagreb, 2001., str. 5.

¹⁶ Dragić, Marko. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 273.

glavnih vrsta: etiološke, povijesne, mitološke, legende i pričanja iz života (iskazi).¹⁷ Iako je ta podjela najčešća, Dragić navodi, da ima svoje nedostatke jer izostavlja eshatološke i demonološke predaje, a legende su zasebna vrsta priča. Naglašava kako se eshatološke predaje ne mogu svrstati u mitske, a obje kategorije razlikuju se od demonoloških predaja jer su eshatološka i mitska bića dobra i rijetko čine zlo, dok su demonološka bića po predaji zla.¹⁸ Prema Dragićevoj klasifikaciji, predaje se dijele na: povijesne, etiološke, eshatološke, mitske (mitološke), demonske (demonološke) i pričanja iz života.¹⁹ Bošković-Stulli navodi da se pripovijetke, predaje, legende i ostale usmene narativne vrste mogu obuhvatiti zajedničkim imenom priče.²⁰ Dodaje kako su predaje kompozicijski i stilski vrlo jednostavne. Tematski govore o vjerovanju u nadnaravna bića, ili o povijesnim reminiscencijama, ili o podrijetlu pojava i stvari, pa ih dijeli na mitske (demonološke, praznovjerne), na povijesne i na etiološke, što se u pojedinim primjerima može prepletati.²¹ Proučavatelji usmene književnosti često nailaze na prepreke kada je riječ o klasifikaciji predaja. Vekić u svom radu navodi Honkovu klasifikaciju usmenih predaja koja se zasniva na odnosu dviju osi koje na svojim suprotnim krajnjim točkama nose značenja „činjenično – izmišljeno“ i „profano – sveto“.²² Kada je riječ o predajama, one se većinom uspoređuju s bajkama i pojavom fantastičnog u njima. Tvrtko Čubelić za opis predaja koristi opreku „fantastično – stvarno“ tako da u usmenim predajama postoji razlika između nadnaravnog i naravnog dok u bajkama ne postoji ta razlika te dalje navodi bitnu granicu između bajke i predaje koja se temelji na odnosu na vjerovanje u istinitost događaja.²³ Bošković-Stulli u određivanju i klasifikaciji usmene predaje stavlja vjerovanje i nevjerovanje u nadnaravno i prema tome usmene predaje smatra umjetnički primitivnijima i jednostavnijima od bajki. U predajama se likovi jasno preciziraju i stavljaju u točno vrijeme i prostor, navode se svjedoci i sudionici što pridonosi vjerovanju u istinitost događaja, a svijet predaje postaje svijet kojeg svi poznajemo te tako čudno i čudesno postaje nadnaravno koje prodire u stvarni svijet, a usmene predaje pripovijedaju više o razlikama s nadnaravnim svijetom.²⁴

¹⁷ Dragić, Marko. *Od Kozigrada do Zvonigrada: hrvatske povijesne predaje i legende iz Bosne i Hercegovine*, Mala nakladna kuća Sv. Jure, Zajednica izdanja ranjeni labud ZIRAL, Baška Voda-Mostar-Zagreb, 2001., str. 6.

¹⁸ Dragić, Marko. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 274.

¹⁹ Isto, str. 274.

²⁰ Bošković-Stulli, Maja. *Usmene pripovijetke i predaje*, Matica hrvatska, Zagreb, 1997., str. 15.

²¹ Isto, str. 18.

²² Vekić, Denis. „Mitske i demonološke predaje u usmenoknjiževnoj teoriji: poetička obilježja i žanrovske odrednice predaje.“ *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 12/1, br. 12., 2016, str. 210.

²³ Isto, str. 3.

²⁴ Isto, str. 18.

Predaje se često pamte radi prisnijeg odnosa s domaćim krajem i održavanja duhovnog kontinuiteta, Bošković-Stulli navodi da je vjerovanje u istinitost danas rjeđe u kazivača i slušatelja, ali se krije u iskazu predaje i njezinoj formi.²⁵

3.1. Mitske predaje

Vekić smatra kako mitske predaje u sebi nose obrasce percepcije svijeta i čovjeka koji se prenose i manifestiraju kroz opise nadnaravnih bića i pojava. Fantastično u mitskim predajama, nastavlja, jest pojava bića koja imaju nadnaravne moći. Pri pojavnosti nadnaravnog bića u predajama svjedoci su većinom preplašeni, a njihova reakcija je strah od nepoznatog. Nadnaravna bića i pojave, Vekić zaključuje, obilježeni su drugačije upravo iz razloga da se odrede kao irealni te da se postavi granica između irealnog i realnog svijeta.²⁶ Za mitske predaje karakteristično je pripovijedanje o vilama kao najčešćim mitskim bićima u našoj tradiciji i povijesnim osobama kojima je narod pripisivao nadnaravne moći.²⁷ Kazivači mitskih predaja fantastično smatraju i stvarnim i nadnaravnim jer vile, nisu fantastika nego zbilja. Tako predaja postaje legitimna jer se određuje točna lokacija i sudionici, a predaje se promatraju kao dio životnog iskustva.²⁸ Neke od povijesnih osoba kojima se u narodu pripisuju takve natprirodne sposobnosti su Marko Kraljević, Janko Sibirjanin, Stojan Janković, Mijat Tomić i Andrijića Šimić. Što se tiče predaja o vilama, bez obzira na njihovu geografsku i kulturnu pozadinu, Dragić primjećuje kako je uobičajeno da se vile pojavljuju isključivo noću, a njihove moći variraju ovisno o priči. Svim mitskim predajama zajednička je i učestala razvijenost fabule, a uglavnom se pripovijedaju kao memorati.²⁹

3.1.1. Vile

Najrasprostranjenije od svih vjerovanja u nadnaravna bića zasigurno je vjerovanje u vile. U Šeše nalazimo da su vile natprirodna ženska bića, u klasičnoj mitologiji polubožanstva, koja borave u gorama, šumama, vodama, moru, oblacima, čovjeku su sklona dok ih na neki

²⁵ Bošković-Stulli, Maja. *Usmene pripovijetke i predaje*, Matica hrvatska, Zagreb, 1997., str. 19.

²⁶ Vekić, Denis. „Mitske i demonološke predaje u usmenoknjiževnoj teoriji: poetička obilježja i žanrovske odrednice predaje." *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 12/1, br. 12., 2016, str. 209.

²⁷ Dragić, Marko. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 429.

²⁸ Vekić, Denis. „Mitske i demonološke predaje u usmenoknjiževnoj teoriji: poetička obilježja i žanrovske odrednice predaje." *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 12/1, br. 12., 2016, str. 218.

²⁹ Dragić, Marko. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 429.

način ne povrijedi. Kroz povijest vile su opisivane kao prekrasne mlade djevojke rumenih obraza, duge kose, vitkog stasa, uvijek odjevene u bijelo, lijepe kao anđeli, najljepša stvorenja što ih je Bog stvorio.³⁰

O postanku vila postoji više vjerovanja. Kod Kutleše nalazimo predaju koja kaže kako su Adam i Eva roditelji vila. Oni su se pred Bogom zasramili brojnosti svoje djece pa su ih dio skrili. Bog je skrivenu djecu pretvorio u vile, a potom se sažalio nad njima pa im je dao ljepotu, tjelesnu snagu, moć nad oblacima, vodom, planinama i dr.³¹ Dragić navodi slične predaje, ali bilježi i predaju o krštenju Adamove i Evine djece na koje su oni povelili trideset od pedeset djece, a ostavljena djeca su postala vile i vještice. Uz to, dodaje kako je u hrvatskom narodu postojalo vjerovanje da vilama postaju duše djevojaka ili djece koji su ubijeni ili su umrli prije vremena.³² Na tom tragu je i Šešo koji navodi kako su vile zapravo bile povezane sa smrću. Nadalje, ističe kako je u gotovo svim europskim kulturama i narodima gdje se proširilo vjerovanje u vile njihovo značenje bilo povezano s određenim tipom mrtvih osoba. Tako su vile predstavljale duše prerano umrlih djevojaka, a negdje duše nekrštene djece ili djevojaka koje su počinile samoubojstvo pa nisu bile dostojne kršćanskog ukopa, a u drugim krajevima Europe vile su bile duše osoba koje su umrle nasilnom smrću, tj. oni ljudi koji su poginuli zlom smrću.³³

Vile su česte, ne samo u hrvatskim, već i u predajama drugih slavenskih naroda. Međutim, slavenska mitologija nije jedino okruženje u kojem pronalazimo vilinski svijet. Naime, bića koja odgovaraju opisu vila spominju se u mnogim svjetskim mitologijama. Prema Dragiću, u hinduističkoj i budističkoj mitologiji poznate su kao *apsare*, dok se u grčkoj mitologiji nazivaju *nimfama*.³⁴ No, Šešo kaže da, osim skladnog čovjekolikog oblika, vile, u gotovo svim pričama imaju životinjski nedostatak koji nagrđuje njihovu pojavu i koji ih čini potpuno suprotnom od slike idealnog čovjekolikog sklada.³⁵ Isti autor nastavlja kako crkva nije dopuštala da se nekrštena djeca i osobe preminule na nekršćanski način pokopaju na

³⁰ Šešo, Luka. *Živjeti s nadnaravnim bićima. Vukodlaci, vile i vještice hrvatskih tradicijskih vjerovanja*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2016., str. 23.

³¹ Kutleša, fra Silvestar. *Život i običaji u Imočkoj krajini*, Matica hrvatska: Ogranak Imotski, Imotski, 1993., str. 396.

³² Dragić, Marko. „Mitski svijet Zagore u kontekstu europske mitologije.“ *Kultovi, mitovi i vjerovanja na prostoru Zagore*, Kulturni sabor Zagore, Filozofski fakultet u Splitu - Odsjek za povijest i Veleučilište u Šibeniku, Split, 2013, str. 197.

³³ Šešo, Luka. *Živjeti s nadnaravnim bićima. Vukodlaci, vile i vještice hrvatskih tradicijskih vjerovanja*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2016., str. 26.

³⁴ Dragić, Marko. *Tradicijske priče iz Zagore*, Književni krug Split; Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2017., str. 63.

³⁵ Šešo, Luka. *Živjeti s nadnaravnim bićima. Vukodlaci, vile i vještice hrvatskih tradicijskih vjerovanja*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2016., str. 26.

posvećenom tlu i da budu pokopani s drugim članovima obitelji pa su nastala vjerovanja da nespokojni mrtvi dolaze na ovaj svijet kako bi otkupili svoje grijehе. Također je poniklo vjerovanje da je Bog dopuštao da se te duše vrate na zemlju kako bi dovršile određene poslove, ali i da uvjere ljude da duša i nakon smrti živi.³⁶ Vile bi obično obitavale na mjestima udaljenim od ljudi, a to su špilje, visoke planine, pećine, vilinske jame, jezera i izvori. Prema tome, Dragić ističe kako ih je narod dijelio na „Oblakinje, Planinkinje, Vodarkinje, Jezerkinje.“³⁷ Šešo navodi tri glave kategorije vila, odnosno prostor koji nastanjuju: zemlju, vodu i zrak pa njihov karakter ima tri lica: dobre, zle i istodobno dobre i zle.³⁸ Po Šeši, nebeske vile štite čovjeka od zla, daruju mu snagu, providnost, mudrost i pomažu mu. Zemne vile su većinom dobre, ponekad osvetoljubive pa kad im se prohtije nanose zlo čovjeku. Upravo su one poznate da imaju životinjsku (magareću, konjsku, kozju) nogu što upućuje da pripadaju zemlji. Obično obitavaju u gorama, šumama i poljima i onda plešu, pjevaju i sviraju. Vodene vile su uvijek zle. Mame lijepe mladiće u vodu kako bi ih udavile, truju vodu za piće i tako ubijaju vile, a osobito su zle kada netko zamuti vodu tada odmah nanose zlo čovjeku.³⁹ Ipak, postoje zapisi da su vile bile isključivo dobre i da ljudima pomagale u svakodnevnim poslovima.

Pripovijeda se i o nestanku vila. Narod je u Poljicima vjerovao kako su vile nestale s dolaskom moderne tehnologije, posebno vatrenog oružja i strojeva.⁴⁰ Dragićevi kazivači ističu kako su ljudski grijesi odgovorni za nestanak vila.⁴¹

3.1.2. Zavelimske vile

Predaje ne upoznaju samo ljude s opasnostima u prostoru već im često nude i upute kako se obraniti od opasnosti koja prijeti od natprirodnih bića. U većini predaja kao obrambeno sredstvo protiv vila ljudi navode gestu križanja, odnosno tjelesni položaj u obliku križa. Tako

³⁶ Isto, str. 27.

³⁷ Dragić, Marko. „Vile u tradicijskim pričama šibenskoga i splitskog zaleđa.“ *Godišnjak Titius*, vol. 10, br. 10, 2017, str. 225.

³⁸ Isto, str. 30.

³⁹ Šešo, Luka. *Živjeti s nadnaravnim bićima. Vukodlaci, vile i vještice hrvatskih tradicijskih vjerovanja*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2016., str. 33.

⁴⁰ Ivanišević, Frano. „Poljica: Stvorovi kao ljudi.“ *Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena*, knjiga X, sv. 2., ur. Dragutin Boranić, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1905., str. 255.

⁴¹ Dragić, Marko. „Mitski svijet Zagore u kontekstu europske mitologije.“ *Kultovi, mitovi i vjerovanja na prostoru Zagore*, Kulturni sabor Zagore, Filozofski fakultet u Splitu - Odsjek za povijest i Veleučilište u Šibeniku, Split, 2013, str. 198.

je bilo u dolje navedenim primjerima koji se tiču mitskog Zavelima⁴² – planine kod Roškoga polja.

U sljedećoj predaji kazivačica pripovijeda kako su se ljudi pokušavali zaštititi od djelovanja vila formiranjem križa svojim tijelima. Uz to, kazivačica ističe kako je jedan čovjek umro nakon što je odao da je bio s vilama na Kamešnici.

Kazivali su meni kad sam ja bila cura, cura kad sam bila, a more bit da sam i dite bila kad je to bilo da su naletile vile i vunu neku pokupile, ... žene razgrnule, nije se vidilo, nego se zametno se vitar i odnile sve. Žene plakale za vunom, ko kad se nije imalo. I tako su kaže pojavljivale se na Zavelimu, tako da niko nije smio gori na vri Zavelima izać. Kad god izađi, vidi i' i pobigni. I jednom ti Rožani, što govore se, njizi četverica, i legnu, tako glave sastave, a noge razbace i ruke. I kaže dođe jedna prid njimom i kaže: A tako mi sedamdeset i sedam zavelimskih vrila i doca Kolakovca i na njemu voda Paripovca. Ova čuda ja vidila nisam... i one pobignu tada. Oni formirali križ, ja. Bila Šantrinica, i njezin stric... i to nije bilo davno baš. Ona pamti strica. Da nije ga, ni u Duvanjskoj krajini, bilo lipšega. I kazivale Antine staje noći. I bila jedna stara. zločasta,.. i ona ti, kako će njega ispitat... U Kamešnici ugleda vatru... ee kaže moj Ante, svaku večer u Kamešnici vatra... moja strina i ja sam sinoć tu bio. I tada ga odvedu, izudaraju, i bolovo nije se s kreveta digo, umro... da je šutio, ne bi se znalo.⁴³

Ista kazivačica nastavlja svoje pripovijedanje o vilama predajom o vili koju su mlade pastirice dovele kući ne znajući da je riječ o vili. Nju je na Cvjetnicu prepoznala starija žena kada je ispod njezine haljine ugledala magareću nogu koja je znak raspoznavanja vila u našim predajama.

I to pričali opet naši, da su čobani gonili ovce... i neka cura uputi se šnjima, sa čobanim... vile su nosile duge haljine... sritne čobanice nisu se sitile ni gledat joj u noge, šta će! Mislile lipa!.. I dođu, dotraju čobani ovce i ona govori: Eee moja tetka, jedna cura snami iđe, očemo l je moć primit na konak...kakva je lipa, nema je lipše u Duvnu?! A sinko, reci materi ako je oni prime. ...bila sutra Cvitna nedilja i bralo se

⁴² Najviši mu je vrh Kolakovac (1347 m), a na Zavelimu se nalaze ostatci nekadašnjeg utvrđenog grada Roga prema kojem je Roško Polje dobilo ime, a Rog je bio utvrđeni grad i prije dolaska Turaka, u vrijeme Bosanskog Kraljevstva. Prvi put spominje u povelji kralja Alfonza V. iz 1444. g., a bio je utočište mnogim junacima za vrijeme turske vladavine. Zavelim je danas granica između Bosne i Hercegovine i Hrvatske, a najpoznatija zavelimska ganga glasi: „Zavelime moj debeli lade, šta po tebi roške cure rade.“ (Jolić, Robert, Jukić, Marko. *Župa Roško Polje, Spomen knjiga prigodom 250. obljetnice župe (1758.-2008.)*, Naša ognjišta, Tomislavgrad, 2008., str. 30.)

⁴³ Kazala mi je Iva Krajina, djevojačko Kelava, rođena 1944.

cviće, onda nije bilo cvića... dosad budi vrimena lošija i snigovi... bilo jagluka i visibaba... i donili na siniju, razgrnuli birat iz trave, a ona kako je našla tu travu pa se valda slegla, a ova strina pogleda... a nevista moja, ma ovo je vila, ima jednu magareću nogu a ona (vila) dođe pa po cviću, i kaže: Vidi cvića i jaglike, sritne majke moje jadvnice, di li me traži?! I ništa vitar se zametno kući nesta...to ti nisu davno doživili.⁴⁴

Nastavlja opisom neobična susreta s djevojkom plave kose koja je iznenada nestala:

Ja na gredi, zvala se Luca Zajkić, dugu kosu imala plavu. Ja reko, Luce bona, nemoj se spličat dok ja ne dođem. Ja to govorim, idem k njoj uz onu stranu... onda oni govorili da je vila, a šta ja znam... Luca kaže, kune se svačim da nije tu bila. Odjednoč nestade te ženske, oslobodi Bože! Ja se čudim šta je bilo od nje. Ja Luce bona jesi li? Nisam i gotovo. Meni oni, pa što nisi nešto, a šta ću joj ja, ništa rekla, samo zvala ime toje cure i eto ti sinko.⁴⁵

Druga kazivačica spominje i motiv koji je često prisutan u predajama o vilama, a to je pletenje konjskih griva. Ujedno ističe kako su sve vile ženskog roda i otimaju lijepe mladiće. Posebno naglašava opasnost odavanja vilinske tajne, tj. činjenice da imaju jednu magareću nogu koju kriju:

Znači svaka obitelj je imala konja, jednog ili dva. I navečer dovedu konja u pojetu i zavežu ga i ima ravnu grivu. Ujutro ga pođu pustat ima spletenu. I niko nije znao šta je, onda su sve to pripisivale vilama da bi došle i splele im grivu. To su samo priče za njih (vile). I vile su bile samo ženskog roda i onda su otimale samo muške, ljepotane jer su i one bile lipe. Nosile duge haljine da im se ne vidi magareća noga i tko bi im to otkrio taj bi bio kažnjen. A ako ih nije kazo držale bi sve pod kontrolom u suprotnome bi umro od posljedica baš ko taj iz Vojkovića.⁴⁶

Kazivačica navodi i priču koju je čula u kojoj uz spomen vile postoje i elementi demonološke predaje o mori o kojoj će više biti govora u jednom od sljedećih poglavlja:

⁴⁴ Isto.

⁴⁵ Isto.

⁴⁶ Kazala mi je Nada Krajina, djevojačko Radoš, rođena 1972.

Znači, moj tetak je pričo da je njemu prilikom spavanja došo neko u posjet ko ga je napostovo. I on nije znao ko je, i u tom svom strahu, uhvati je za kosu i iščupo joj pramen kose. Ona je pobigla dok on nije skužio ko je ona, dok on nije posto svjestan ko je ona. Osto je pramen kose, oni pretpostavljaju da je vila. Tako je on pričo. A to su do sada govorili da su to kao more, morile su ljude. E sad, te more, jesu to bile vile ili su to neki... i sada to ima, govore ljudi da ih napostuje to. To možda ljudi nesvjesno isceniraju. Ali on (tetak) tvrdi da nikad nije vidio lipše ženske, ali nije skužio ko je.⁴⁷

3.1.3. Vile u drugim mjestima

Navedene se predaje odnose na prostor oko Buškog jezera. Prije potapanja, Buško jezero bilo je tipično krško polje kroz koje je tekla rijeka Ričina koja je u zimskim vremenima plavila polje. Stoga se cijeli taj prostor zvao i Buško blato. Danas je to velika akumulacija izgrađena kao spremnik vode za hidroelektrane na Cetini.⁴⁸ Izvor na koji se odnose mnoge predaje o vilama, a koje kruže i izvan užega prostora sela, nalazi se u špilji u Vrilu kod Prisoja, kamo se nekad išlo po vodu. Te predaje govore o obitelji koja je jednom kod špilje u Vrilu, kod izvora Ričine, čula plač vilinskoga djeteta i pobrinula se za njega. U znak zahvalnosti vila im je obećala da se na tom mjestu nikad nitko neće utopiti i to je obećanje održala.

I moja bi pokojna mater kazivala gore, di izvire... Ričina. Da je bila jedna... Čovik je iša, jesen je bila. Zima. I, čuje, dite plače. I unese on, to dite unese, i stavi do njega u kuću. Naša dite. Dite je plakalo. I on... Uopće nisu vidjeli i stavili ga kraj ognjišća... Oni su primijetili da ima magareće noge. Al to je bilo vilinče i kad je došlo proliće, vila ga je tražila. I kako je, kaže, puhnula u ni, mi reknemo kaćun, oni plavi. Najranije kad izraste ona trava. Ona bi to i... Oni cvitak. Ona bi rekla 'kaćun'. I dođe joj, kaže, vila i puhne u taj kaćun. Kaže, oda majka, kukure (vilino dijete) svoje traži. I rekne da je rekla ovom čoviku: Nikad vam se ovdje neće niko utopit. U izvoru, di Ričina izvire. I svarno, da je ženska uskočila, tude, na to misto. I sidila je na vodi, nije se mogla utopit. Toga su, i toga su čovika posle zvali vilenjakom tog čovika koji je spasio to dite.⁴⁹

U kontekstu priča o vilama kao predstavnicama stranog svijeta Šešo prepoznaje oba gledišta i ulazak vila u čovjekov prostor i ulazak čovjeka u vilinski prostor. Dodaje da iako se

⁴⁷ Isto.

⁴⁸ Vujević, Dario, Stipan Dilber. „Izvor – špilja Ričina u Buškome jezeru. Prvi tragovi paleolitika na području zapadne Hercegovine.” *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu*, vol. 35, br. -, 2018, str. 7.

⁴⁹ Kazala mi je Luca Ćurić, djevojačko Šarić, rođena 1941. g.

čovjek s predstavnicama stranoga svijeta najčešće susreće na područjima izvan sela, ipak i ta onostrana bića ponekad ulaze u čovjekov kućni prostor. U pravilu se to događa noću, znači u vrijeme kada „vlada onaj svijet“, što ukazuje na to da je – slično kao što je po tradicijskom vjerovanju „strani“ prostor opasniji noću nego danju – i „svoj“ prostor opasniji noću nego danju. Autor ističe kako ulazak vila u čovjekov „siguran“ prostor možemo prepoznati u predajama koje govore o tome kako one noću krađu, odnosno posuđuju konje iz kućnih štala; obično ih vrata pred jutro kada ističe „njihovo“ vrijeme. Vlasnici su noćno vilinsko jahanje konja obično prepoznavali po njihovoj grivi koja je bila spletena u pletenice i po jutarnjoj iscrpljenosti i preznojenosti. Nije se smjelo rasplesti zapletenu grivu i kršenje te zabrane donijelo bi nesreću pa se ljudi obično nisu usuđivali to činiti.⁵⁰

I na ovom području zabilježena je predaja o vilama koje noću jašu konje:

Navečer, kad bi konji ušli u kuću, onda bi, onaj, ujutro bi bili mokri. Kažu, vile ih jahale. I bili bi spleteni, grive. ... Noćas je konja izmorila, jahala, onda da je pokojni čaćin did vidio, kad je vratila konje. Oznojio bi se konj! Eto... To ti je živa istina. Sve su, šta je god bilo upleteno, to bi vile plele. A šta je najzanimljivije u vezi konja – taj naš konj ima je pletenice kao djevojka ispletene. A nemoguće i' bilo razmrsti. Ali krasno ispletene. Znači, ne postoji ljudska snaga da može tako zategniti, a da ne može rasplesti. I onda smo jednom prilikom, jednom prilikom je čaća htio odsić pletenice, vukle su se do zemlje. A mater mu, ja se sićam, ja sam bila dite, i mater mu govorila da ne odsiće...a on ipak odsiće. To je bio teretni konj, težak konj i on (konj) je završio u jaslama. U jaslama, uvezan onim lancima i samo još malo na životu. I mi smo od tu večer odsjekli sa velikim onim kliještima za željeza odsjekli smo te lance, i on je živio, i nismo imali kasnije problem. A poslije toga... aaa, šta se dalje dešavalo! Mi smo imali, pojata, znači podrum, gdje je štala, jel. Štala je odma do vrata bila, priko puta, jedno, znači, četiri, pet metara od ove naše primaće sobe, kuhinje, gdje bi objedovali i tako. I svaku večer, skoro svaku, ne baš svaku, ali skoro svako večer je nama konj nestaja i u zoru se vraća, taj konj. A niko ga nije vidio di ni šta. i sve. Mi samo čujemo da kucne nešto, mi izletimo, njega nema. Znači nama je izići vanka... pola minute. Ma nema ni toliko. Ali njega nema. A izvanka je on i tako je stalno on nama, skoro... Mi nismo vidjeli šta je, al je on nestaja. Nestaja je. Nikako nismo mogli dokučiti šta ga može pustiti, šta ga izvanka može otvori i da ode i do zore se ne vraća.⁵¹

⁵⁰ Šešo, Luka. *Živjeti s nadnaravnim bićima. Vukodlaci, vile i vještice hrvatskih tradicijskih vjerovanja*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2016., str. 36.

⁵¹ Kazala mi je Luca Ćurić, djevojačko Šarić, rođena 1941. g.

Ljudi su oduvijek govorili da svećenici mogu pomoći molitvama, ritualima i savjetima u borbi protiv onostranih bića i na taj način ljudi su se osjećali zaštićenima, a zajednica je bila sigurno mjesto. I u sljedećim je primjerima spomenuto kako je dobro prekrstiti se kad bi se ugledalo vilu, neki spominju kako su svećenici ti koji su protjerali vile, a neki pak smatraju da su vile nestale onda kada je počeo blagoslov polja. Sljedeća predaja sadrži sjećanje na susret nekog čovjeka s djevojkom za koju je mislio da je vila i strahu koji je to u njemu izazvalo.

Išo čovik u Grabovicu i kad se vraćo, reče ovako: Iđe cura i dođe uza me... on sve gleda oće li se odmaknut, a ona sve bliže mene... i došli do ledine, a on se okrene i nigdi nje...ona nestane, a to Bože mi 'prosti nije s božje strane. A on sritnjak se poplašio i nigdi nje nema, a došo do Ravnog, pa brže kući ajde. A došo kući, vas zabilio, a ona bila napucana, sređena. Kaže obukla se, čim svačim. Pašte imala, kapu, suknju bilu.. one ko draže ljude. Kažu da je se dobro prikstit. Meni se, eto, nisu ukazivale.⁵²

U narednom iskazu nalazimo vjerovanje da se vile ne pojavljuju otkada se vrše blagoslov polja i mise na grobljima.

Bilo je priča 'vako: Prvo, do sad nisu bile mise po grebljim. Di su groblja. Dosad, u staro vrime. Nije bio blagoslov polja...I onda di su groblja, kad dođe proliće, peti misec, svake nedilje, zna se na kojim će groblju bit...I odalo se prije u četiri ćoša četiri ugla. I moli se protiv groma, munje, grada, zli duša ...svašta. I to su tako pričali stari, kako je pošla blagoslov po grobljima, da više su uklete vile i da više toga nema... Ali to je bilo. Nije prije bilo misa, znaš da nije...Zašto mise? Zato što se kaže da će to s molitvom vile uklete. Jer vile biže od molitve i od krsta. I više niko nikom o tom ne priča, niti je ko čuja ovdi, ni ondi.⁵³

3.2. Demonološke predaje

Demonološke (demonске) predaje opisuju susret, kako i samo ime kaže, s demonskim ili onostranim bićem koje na neki način uvijek čini zlo. Na našim prostorima, Dragić navodi, najčešći su protagonisti demonoloških predaja vještice, stuhe, irudice, kuga, vukodlaci, orko, mačići te razne prikaze.⁵⁴ Prema Honkovoј shemi koju prezentira Vekić, demonološka predaja

⁵² Kazala mi je Anđa Ćurčić, djevojačko Tomić, rođena 1937. g.

⁵³ Kazala mi je Iva Ćurić, djevojačko Šarić, rođena 1945. g.

⁵⁴ Dragić, Marko. *Tradicijske priče iz Zagore*, Književni krug Split; Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split 2017., str. 81.

sadrži pojmove „činjenično“ i „sveto“. Osobine demonoloških predaja ostvaraju se na odabiru teme, iskazu, fantastičnim elementima i spremnošću da se u taj iskaz vjeruje jer je općeprihvaćeno da se u iskaz predaja vjeruje.⁵⁵ Demonološke predaje pripovijedaju o susretu pojedinca s nadnaravnim bićem, a gdje je osoba doživljava strah od zloga i nadnaravnog.

3.2.1. Vještice

Najkompleksnija vjerovanja u postojanje demonskih bića zasigurno su vjerovanja u postojanje vještica. Kod Dragića nalazimo da je u narodnom vjerovanju vještica „stvarna ženska osoba koja bi stupila u savez s đavolom i s njim potpisala pogodbu koja se potpisivala krvlju i tako bi mu prodala dušu, a on bi njoj dao natprirodne moći“.⁵⁶ Vještice se, Šešo kaže, još nazivaju *coprnice*, *štrige*, *štrije* ili *štrigulje*, *višćice*, *vištice*, a moglo ih se prepoznati po izgledu i ponašanju koje je odstupalo od normalnog pa su opisivane kao ružne, stare ili iznimno lijepe žene.⁵⁷ Dodaje kako vještice ostaju vještice i nakon udaje, a one žive u određenoj sredini ili selu, žive s drugim ljudima, imaju obitelj, ali svima mogu napakostiti. Šešo navodi vjerovanja prema kojima se vještice rađaju u crvenoj košuljici i takvo se rođenje ne smije zatajiti jer će novorođenče postati vješticom i to treba javno objaviti jer se vjerovalo da potencijalna vještica tada gubi moći. Nadalje, navodi i drugo vjerovanje prema kojem se vještice rađaju pod zlom zvijezdom, a vješticama mogu postati ženska djeca na čijem je obredu krštenja svećenik izostavio par riječi.⁵⁸ Prema Šeši, razna su zlodjela koja su vještice činile, a zajedničko im je da su djelovale noću, nanosile štetu ljudima, djeci i životinjama te se okupljale leteći na sastanke prethodno izgovarajući čarobnu formulu koja im omogućava nesmetan let, a letjele su na metli, bačvi ili u obliku kakve životinje.⁵⁹ Prva je spaljena vještica, Dragić navodi, 1275. godine u Tuluzi, posljednja 1793. godine u Posanu, a u Hrvatskoj je Marija Terezija zabranila spaljivanje vještica 1758. godine.⁶⁰

Na području na kojem sam provela istraživanje zaista je malo ljudi koji su htjeli reći nešto o vješticama. Budući da se radi o stvarnim osobama, identiteti tih osoba bit će zaštićeni.

⁵⁵ Vekić, Denis. „Mitske i demonološke predaje u usmenoknjiževnoj teoriji: poetička obilježja i žanrovske odrednice predaje.“ *Croatia et Slavica Iadertina*, vol. 12/1, br. 12., 2016, str. 215.

⁵⁶ Dragić, Marko. *Tradicijske priče iz Zagore*, Književni krug Split; Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split 2017., str 81.

⁵⁷ Šešo, Luka. *Živjeti s nadnaravnim bićima. Vukodlaci, vile i vještice hrvatskih tradicijskih vjerovanja*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2016., str. 75.

⁵⁸ Isto, str. 76.

⁵⁹ Isto, str. 79.

⁶⁰ Dragić, Marko. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 437.

Iz zabilježenog iskaza može se vidjeti način na koji su se ljudi suprotstavljali negativnim efektima za koje su vjerovali da su rezultat djelovanja vještice koja je živjela među njima.

Kad je, kad bi nama mater pričala,..ali ja znam tu ženu, susjeda prva. Samo ja to ne pamtim kad je ona to bila, ali bi nama mater to pričala u koga je bilo mlika ili u koga bi bilo masla u nje ima. I sad oni su znali, a niko neće da kaže... jer nezgodno je nekom reć da je vještica... i onaj... oni su saznali da s njom nešto nije u redu...I sad... nešto je bilo, ona nešto činila šta nije smila. I neki čovik rekne tom drugom čoviku, otkrit ćete ko je jer se nije znalo ko je. Mislim da je ona urekla kravu bila, nije se krava dala must' šta li... uvatite mokraču u bocu i nemojte nikako prolivat dok ta osoba ne dođe.. i došla je ona. Ja ne znam drukčije ispričat, ne znam kako ću ti objasniti, kažu da bi ona pukla da nije taj čovik prolio tu mokraču i onda je se ona izdala. Nekoga je malog isto, tu je fratar dolazio...nije se mali ustavljo, plako, plako.. ali ona ga je vidila! I odu fratra i fratar kaže blagoslovite košuljicu i metnite pod malog i doće ta žena. Tako da je u tom smislu ona otkrivena više puta. I kad je se ona otkrila ne može ona više naškodit nikome, ali dok nije bilo onda je svašta radila.

Reklo bi se još u koga šećera ima, u nje ima. Mlika ma svega. Ali ne daj ti Bože uzet od nje...ta nisi lud.⁶¹

3.2.2. Mora

Naziv nadnaravnog bića mora danas se u hrvatskom jeziku poistovjećuje sa sintagmama noćne more ili more me brige. U Šeše nalazimo kako je mora noćno demonsko biće koje je dolazilo moriti čovjeka tj. smetati mu u snu.⁶² Kod Kutleše je opisana kao cura „zle krvi a gorega duva. Željna mlade krvi. Kad ne more da se mladosti drukčije dočepa, tare i mori mladost pri spavanju. Teško umori i umrtvi onoga koga se doveže. Voli mladu mušku krvi nego žensku. Muško tare i mori od želje, žensko od zavisti i osvete.“⁶³ Grbić more opisuje kao „neudane žene, dakle djevojke, koje nastanu od ženske djece rođene u posteljici“ koje zadobivaju moć da nanose zlo kada navršše 21 godinu, a nakon udaje postaju vještice.⁶⁴ S njom se slaže Šešo i navodi da su more neudane djevojke, a koje poslije udaje postaju vještice pa se

⁶¹ Kazala mi je Mara Sučić, djevojačko Kolak, rođena 1955.g.

⁶² Šešo, Luka. *Živjeti s nadnaravnim bićima. Vukodlaci, vile i vještice hrvatskih tradicijskih vjerovanja*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2016., str. 58.

⁶³ Kutleša, fra Silvestar. *Život i običaji u Imockoj krajini*, Matica hrvatska: Ogranak Imotski, Imotski, 1993., str. 386.

⁶⁴ Grbić u Čapo Žmegač, Jasna; Muraj, Aleksandra; Vitez, Zorica; Grbić, Jadranka; Belaj, Vitomir. *Hrvatska etnografija*, Matica hrvatska, Zagreb, 1998., str. 312.

tako u raznim krajevima more i vještice poistovjećuju, a razlikuju se upravo po bračnom statusu.⁶⁵ On spominje i slučajeve gdje su djevojke postajale more zbog neuzvraćene ljubavi, a onda bi progonile muškarca ili njegovu djevojku u snu, a od more čovjek ne može disati, spavati ni micati se, a negdje se spominje i paraliza sna kao objašnjenje za taj fenomen.⁶⁶ Od more se, prema predajama, moguće osloboditi prijetnjom da će biti otkrivena. U nekim slučajevima žrtve bi moru pokušale ozlijediti za vrijeme njezina napada kako bi je sutra prepoznale. O tome Jureta kaže: „Fizičku obranu, primijenili bi fizički snažniji mladići koji bi spavali s nekakvim hladnim oružjem. Iako su bili svjesni da se moru ne može usmrtniti nastojali su zadati mori ranu, npr. pomoću noža, koju bi sutra ujutro prepoznali i na taj način sa sigurnošću identificirali moru.”⁶⁷ Dragić i Sunara spominju mogućnost da mora sutra dođe k svojoj žrtvi nešto od nje posuditi i tako bude prepoznata.⁶⁸

U zapisu koji sam prikupila mora je morila muškarca, a prije se spominjalo da mori i žene i djecu. Kazivačica naglašava da njezin napad prestaje u zoru.

*On lego, a cura na vrata, ondani oko njega i ne da mu mira u njegovoj kući. Nije to lako. Ondani ne da mira, ondani poteže ga za kosu, za uvo. Onda on se odmakne, a kako se on odmakne ona se njemu primakne. Je, je to je on nami pričo. Pa ondani to sat-dva muči ovaj mori, a nije to lako ni izdržat, a ne meš joj ništa učinit. Ona se tebi uvijek primiče i uvijek ono šta ne triba, a ne meš je uvatit. Dok je uvatiš ona ne mere dalje, ona se odma pritvara u isana. Ne da po cilu noć zaspat. Ko digo se on jutri nervozan, a eto, to ko prije bilo, ko za šalu bilo. Ko oće njega, a ujtiti je ne mereš. Ne da se uvatit, ne da mira, a ne mere je se dokopat. Dok zora ona ide.*⁶⁹

3.2.3. Irudice

Prema Dragićevoj definiciji, irudice su demonološka bića koja su predvodila vremenske nepogode, a najčešće bi donosile kišu.⁷⁰ Isti autor naglašava kako su u zapisima ostale samo molitve protiv njih, a jednu sam i zabilježila.

⁶⁵ Isto, str. 58.

⁶⁶ Isto, str. 58.

⁶⁷ Jureta, Ante. „Dmonska bića u Zagori.“ *Ethnologica Dalmatica*, vol. 24, 2017., str. 47.

⁶⁸ Dragić, Marko; Sunara Nikola. „Suvremeni zapisi tradicijske baštine u Ceri.“ *Zbornik radova Filozofskoga fakulteta u Splitu br. 5*, god. 5, 2012., Filozofski fakultet u Splitu, Split, str. 169.

⁶⁹ Kazala mi je Anđa Čurčić, djevojačko Tomić, rođena 1937. g.

⁷⁰ Dragić, Marko. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 438.

Kad je kiša padala, prije dok se čobanovalo bona, jašta smo drugo radili nego eto kopali i čobanovali. Govorilo bi se:

Biži, biži irudice,

majka ti je poganica,

sestra ti je otrovnica.

Od Boga prokleta,

Od svetog Ive mačem razapeta.

Irudice su zato da se od tebe odmakne neko zlo i grom i šta ja znadem... Ono kada pada. Bože mi 'prosti u me nije puklo pa je djelovala ta molitva... eto ti vidiš.⁷¹

3.3. Etiološke predaje

Etiološke predaje objašnjavaju „uzroke i podrijetlo nastanka naziva pokrajina, mjesta, grobova, groblja, prezimena, zatim nastanka i nestanka jezera, vrela, bunara, čatrnja, virova i ponora te uzroke različitih pojava u prirodi i među ljudima.“⁷² One „nastaju na povijesnoj, mitskoj, demonološkoj, eshatološkoj i legendnoj razini.“⁷³

3.3.1. Roško Polje

O podrijetlu naziva Roško polje kazivač u sljedećoj etiološkoj predaji navodi nekoliko mogućih načina nastanka imena, ali naglašava kako je istinito da je toponim nastao prema nazivu utvrde Rog.

Svašta su govorili, a jedino je istinito da je Roško Polje dobilo ime po utvrđenom gradu Rogu. Postoji predaja da se nekada prije sijala velika raž pa je po tome nazvano Raško, a kasnije Roško Polje koja čak ima i ima smisla. Također, neki su tvrdili da je dobilo naziv od rose, a kažu da je rose ujutro bilo ljeti tijekom najvrućih dana. A neki kažu da je u Zavelimu, odnosno u tvrđavi, živio neki vojvoda Roško pa je eto po njemu nazvano Roško Polje.⁷⁴

⁷¹ Kazala mi je Anđa Ćurčić, djevojačko Tomić, rođena 1937. g.

⁷² Dragić, Marko: *Hrvatska usmena književnost Bosne i Hercegovine, proza, drama i mikrostrukture*, MH u Sarajevu, HKD Napredak Sarajevo, Sarajevo, 2005., str. 30.

⁷³ Dragić, Marko. *Tradicijske priče iz Zagore*, Književni krug Split, Split, 2017., str. 49.

⁷⁴ Kazao mi je Ivan Zelenika, rođen 1970. g., a njemu njegov otac Filip Zelenika rođen 1944. g.

3.3.2. Vranbaba

Vranbaba je prijevaj između Mesihovine i Roško Polja. Sljedeća predaja govori kako je taj prijevaj dobio ime, a sličnu predaju o postanku oronima Baba nalazimo i kod Dragića⁷⁵.

*Ma bila neka stara čobanica kažu bogata bila... i eto zločesta koja je dovodila svoja stada na tom brdu baš jednom, eto u Vran-babi. Kad joj je stado odraslo u drugom mjesecu već, znaš kozlići i janjci, a strašne su zime bile... i ona ti je rekla da njeno stado može i gore vrime podnit. I eto ti nakon takve oluje i svega toga došo takav led da su i janjci i kozlići i ona poginuli... a na njezinom grobu su kozlići i janjci... pa se zbog nje zove Vranbaba.*⁷⁶

3.3.3. Peragin križ na roškom groblju

U groblju sv. Ivana Krstitelja u Roškom Polju nalazi se podbočeni križ. Petar Ljubas zvani Peraga bio je imućan čovjek po kojemu je i zemlja (njive) nazvana. Njegovog su sina Turci ubili za vrijeme turske okupacije te su pozvali Peragu da vidi sina. On se tada podbočio i od žalosti za sinom umro.

*Pričali su da je bio bogat čovik Peraga i da je imao dosta zemlje nazvane Peraguše po njemu. Za vrijeme turske okupacije, odveli mu sina u Travnik gore. Gore ga ubili, odsjekli mu glavu i tijelo pokrili s dekom, to se zvalo gunje. Dozvali Peragu da ga vidi i on je od tuge i žalosti podbočio ruke i tako umro, od šoka. Njemu su susjedi napravili križ da se nikad ne zaboravi okrutnost Turaka. Naravno, ima tu još jedna priča. Da je on primio tursku vojsku u kuću svoju na konak, a Turci mu podmetnuli da je ubio njihovog vojnika i tako mu opljačkaju kuću, unište imovinu i sina mu objese u Travniku isto. I eto on umro od tog bola.*⁷⁷

3.4. Povijesne predaje

Za povijesne predaje Dragić piše kako „kazuju o povijesnim događajima, vladarima, kraljicama, uskocima i hajducima, tvrđavama, mostovima, čatrnjama i blagu te da su

⁷⁵ Dragić, Marko. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 422.

⁷⁶ Mara Sučić, djevojačko Kolak, rođena 1955.g.

⁷⁷ Kazao mi je Ivan Zelenika, rođen 1970. g., a njemu njegov otac Filip Zelenika rođen 1944. g.

najzastupljenije one koje govore o višestoljetnoj turskoj okupaciji.⁷⁸ Predaje o dugovratnoj osmanskoj okupaciji na području Tomislavgrada pripovijedaju o stradanjima i patnjama stanovnika duvanjskog kraja, ljudima koji su se isticali svojom hrabrošću i domišljatošću te o hajducima.

3.4.1. Hajduci

Hajduci se javljaju u Bosni i Hercegovini nakon što je pala pod osmansku vlast. Kod Dragića pronalazimo da hajdučiju i četovanje prvi spominje putopisac Zeno 1550. godine, a vrhunac njihova djelovanja bio je za vrijeme Kandijskoga rata od 1645. do 1669. godine.⁷⁹ Dragić navodi četiri kategorije hajduka: *hajduke zulumćare* (turski hajduci) koji su činili strašna zlodjela nad kršćanima, *hrvatske i srpske hajduke razbojnice*, zatim *hajduke osvetnike* koji su se borili protiv osmanske okupacije i u čijim su družinama bili zajedno Hrvati, Srbi i Muslimani, te *muslimanske hajduke osvetnike*.⁸⁰ Među omiljenim hajducima je Mijat Tomić koji je poznat u duvanjskom kraju, ali i šire.

3.4.1.1. Mijat Tomić

Mijat Tomić rođen je početkom 17. stoljeća u Brišniku kod Duvna. Prema Dragiću, poginuo je 1656. godine ili između 1656. i 1659. godine kada ga je izdao trostruki kum Ilija Bobovac iz Doljana kod Jablanice za vrijeme vladanja Seidin-paše.⁸¹ Stjepan Banović za Mijata Tomića piše ovako:

„Tomić Mihovio, ovo je naš najglasovitiji junak u osamnaestom vieku. Rođen u Duvnu, odbio se u hajduke od turskog zuluma, i obično stanovao u Vranić-planini više polja duvanjskoga. Imao je liepu kitu od četrest i dva druga, pravu četu... Hercegovinom i Primorjem mnogo se o Mihatu pjeva i pripovieda. On je imao svoje najvjernije jatake u Primorju u selu Drašnicama (kod Makarske), koji su mu prah, olovo i opanke nabavljali, pa i dolazili u četu: i nema vele godina da su se posmicale crljene ječermje, koje je on svojim prijateljima darivao. Mihat zakloni ženu u Primorje, pa se

⁷⁸ Dragić, Marko. *Od Kozigrada do Zvonigrada: hrvatske povijesne predaje i legende iz Bosne i Hercegovine*, Mala nakladna kuća Sv. Jure, Zajednica izdanja ranjeni labud ZIRAL, Baška Voda-Mostar-Zagreb, 2001.

⁷⁹ Dragić, Marko. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split 2008., str. 348.

⁸⁰ Isto, str. 349.

⁸¹ Dragić, Marko. *Od Kozigrada do Zvonigrada: hrvatske predaje i legende iz Bosne i Hercegovine*, (II), Mala nakladna kuća Sveti Jure; Zajednica izdanja ranjeni labud (ZIRAL), Baška Voda-Mostar-Zagreb, 2001., str. 155.

podigao na Turke, kad su oni najokrutnije bjesnili po Bosni i po Hercegovini; i on je najveće narodu omilio, jer je bio od onih hajduka, koji ne imadu ništa hajdučkoga, do svoje junačke slobode. Cio život hajduka Tomića Mihata bio je najsjajnji izgled, kako da se sveti poganskom zulumčaru narod, kojemu ne ostaje zaštedena nikakva svetinja: pa ga je zato narod i obljubio, i tako ga je čuvao od svake izdaje, da je i danas poslovice: *tko te pita za Mihatove konake*; (tko te pita za ono što se ne pristoji? Za ono što kazati nemaš? Za ono o čem nije govora?). *Ne pitam te ja za Mihatove konake*; tj. za stvari, o kojima nije govora. Smrt Mihatova drugi nam je izgled, čega se ima najviše bojati podjarmljeni narod: lakomosti za blagom i za gospodstvom. Lakomost Ilije Bobovca izdade kuma svoga; lakomost nas izda Turčinu, pa i danas pod njim drži njeke naše liepe pokrajine.”⁸²

3.4.2. Nakića grob

Grgo Mikulić, putujući i bilježeći predaje u Hercegovini, zabilježio je o Nakića grobu kako je riječ o svatovskom groblju na kojemu je pokopano dvadesetak pripadnika plemena Nakića iz Drniša, „rođenih buntovnika i hajduka“.⁸³ Oni su išli po mladu u Hercegovinu, a nakon toga su odlučili odmoriti i prespavati noć u selu Korita pokraj Buškog jezera. Turci su ih motrili, a nakon što su zaspali, upali su u njihov logor i poubijali sve svatove. Mještani su mladence pokopali u jedan grob, a ostale u drugi.⁸⁴

To bi tvoja baba pričala da su tamo pobijeni Nakića svatovi kad su uzeli mladu iz Livna i krenuli kući. Oni su tu stali odmoriti, a tada je taj kraj bio pun Turcima i oni su ih dočekali i poubijali u snu. Prije se govorilo da je beg morao spavati s mladenkom, tj. to je prvenstvo prve bračne noći⁸⁵, ali Nakići to nisu dopustili pa su ih zato valjda poubijali. Kasnije se pokopali mladence skupa u jedan grob, a ostali svatove u drugi. Prije se više išlo Nakića križu jer je mater govorila da se molitve nad nevinom krvlju

⁸² Banović, Stjepan. „Kad je živio Tomić Mijovil?“ *Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena*, knjiga XXIX, sv. 1, 1933., JAZU, Zagreb., str. 74–75.

⁸³ Mikulić, Grgo. *Priče i legende iz Hercegovine*, Široki Brijeg i Zagreb: Gral i Gral Široki, 2009., str. 107.

⁸⁴ Isto, str. 107–110.

⁸⁵ Narod svjedoči kako su za vrijeme turske vladavine u Bosni mlade kršćanke morale prvu bračnu noć provesti s lokalnim turskim upraviteljem ili agom. U predajama se spominje da su se ponekad mladići, kako bi se obranili, ubijali silnike pa su morali bježati. Od toga zločina mladi su se parovi branili i masovnim vjenčanjima. (Usp. Dragić, Marko. *Od Kozigrada do Zvonigrada: hrvatske povijesne predaje i legende iz Bosne i Hercegovine*, Mala nakladna kuća Sv. Jure, Zajednica izdanja ranjeni labud ZIRAL, Baška Voda-Mostar-Zagreb, 2001., str. 117.)

*uvik uslišaju. A sada je taj put zarastao, i zaista malo ljudi zna o tome, osim mještana Korita, kao i oni koji su porijeklom iz Korita.*⁸⁶

Dragić je o tom lokalitetu zabilježio sljedeću predaju:

Išli svatovi iz Ercegovine, Nakići su od Sinja bili, i vodili curu, a njizi su pratili Turci. Zaustavili su se tu kod Korički dolaca i računali tu ćemo prenoćiti, naložili vatru i grijali se. Kad su Turci ugledali vatru sa Privije brda, od Roškoga polja, sađu i pokolju ji ko janjce na spavanju. Cili svatovi su ubijeni. Ima tu sad jedan veći greb, di su ukopani mlada i mladoženja i još manji grebova. Drugi vele da je tu pokopan neki svećenik, možda što je bio š njima, ko zna? Samo tu bi se vodila živina kad oboli, a i čeljad bi išla, molili bi Boga, palili sviće, lizli okolo i ozdravili bi.

*Bijo je tu i veliki križ, valjda su ga digli ti Nakići od Sinja svojim pokojnim. Samo to su Turci, uvik, dok su oni odali i duvan, škiju nosali, obarali, lomili, to je njima uvik smetalo. Na tom križu je bijo naslikan Misesec i Zvizde i oni oklopi sa strane. Narod i sad iđe, moli i pali sviće za zdravlje, nekom pomogne.*⁸⁷

Dragić smatra da na tom mjestu počiva glasoviti junak Matija Nakić, ali iznosi dvojbu oko identiteta ostalih žrtava jer predaja svjedoči da se radi o svatovima, a povjesničari misle da je riječ o Nakićevim suborcima koje su Turci sustigli i pogubili na tom mjestu.⁸⁸

⁸⁶ Kazala mi je Zdravka Zelenika, djevojačko Ćurić, rođena 1970. g., a njoj njezina majka Ruža Ćurić, djevojačko Matić, rođena 1949. g.

⁸⁷ Dragić, Marko. *Književna i povijesna zbilja*, HKD Napredak Split, Split, 2005., str. 187–188.

⁸⁸ Isto, str. 188–189.

4. Zaključak

Usmena književnost svjedoči o životu ljudi, njihovim običajima i tradiciji, čuvajući duh prošlih vremena i prenoseći priče koje su oblikovale identitet našeg naroda. Nije slučajno što se kroz povijest nazivala narodnom književnošću, jer narod ju je brižno prenosio s koljena na koljeno, s generacije na generaciju, čuvajući tako nasljeđe „malih, običnih“ ljudi. Zaista sam ponosna što sam, od malih nogu, imala priliku slušati razne predaje o zavelimskim vilama koje mi je pričala moja baka. Ona je u meni probudila radoznalost i želju za istraživanjem ostalih predaja u našem mjestu. Tomislavgrad, iako na prvi pogled malo mjesto, nosi u sebi bogatstvo predaja i priča koje svjedoče o nepokolebljivoj vjeri hrvatskog naroda, čak i u najtežim vremenima za vrijeme turske okupacije. Danas živimo u svijetu brzih promjena i užurbanog ritma života i drago mi je što sam iskoristila prednosti modernog vremena i uspjela zabilježiti predaje, posebno one koje sam prvi put čula. Na trenutak sam, zajedno sa svojim sugovornicima, oživjela prošlost, vraćajući ih u vrijeme koje je, možda, bilo bolje i spokojnije. Često zaboravljamo da je sreća u malim stvarima, a da sam barem mogla zabilježiti sreću i ponos na licima svojih sugovornika dok su ponovno proživljavali uspomene iz tih priča. Naši stari nam trebaju biti uzor jer ćemo možda, jednog dana mi, biti ti koji su na jedan trenutak važni jer su očuvali jedan dio tradicije od zaborava. Iako moje bake više nema, zahvaljujem svojim roditeljima koji su mi pomogli u realizaciji ovog rada. Moj je otac jednom prilikom rekao: „Čovjek bez tradicije je čovjek bez identiteta.“ Da nema nje, ne bi bilo ni nas. Stoga, trebamo biti ponosni na naš jezik, kulturu i truditi se, koliko god možemo, da očuvamo to neprocjenjivo nasljeđe. Hrvati su diljem svijeta poznati po svojoj slavnoj prošlosti, i na nama je da je s ponosom čuvamo i prenosimo dalje.

5. Rječnik nepoznatih riječi

bona - jadna, bolesna; elipsa za »bolna ne bila«, a upotrebljava se u iskazivanju molbe, čuđenja, predbacivanja i sl.

čoban – pastir

čoša – kut

doc – dolac

ganga - skupno pjevanje narodnih pjesama u kojem jedan pjevač pjeva melodiju, a ostali ga prate držanim tonom

iđe – ide (ići)

i(n)san – čovjek

jagluk – jaglac

jasle - posebno izrađen otvoren sanduk prilagođen po dimenzijama za hranjenje konja i goveda

kaćun – vrsta divlje orhideje

pafte - ukrasne kopče na ženskim pojasevima; najčešće su okrugle ili u obliku lista; sastavni dio svečanih ženskih narodnih nošnji

pojeta – štala; zgrada u kojoj se drže goveda i konji

sinija – niski stol

6. Izvori

Vlastiti terenski zapisi

Popis kazivača:

Anđa Ćurčić, djevojačko Tomić, rođena 1937. g.

Iva Ćurić, djevojačko Šarić, rođena 1945. g.

Iva Krajina, djevojačko Kelava, rođena 1944. g.

Ivan Zelenika, rođen 1970. g.

Luca Ćurić, djevojačko Šarić, rođena 1941. g.

Mara Sučić, djevojačko Kolak, rođena 1955. g.

Nada Krajina, djevojačko Radoš, rođena 1972. g.

Zdravka Zelenika, djevojačko Ćurić, rođena 1970. g.

7. Literatura:

1. Banović, Stjepan. „Kad je živio Tomić Mijovil?“ *Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena*, knjiga XXIX, sv. 1, 1933., JAZU, Zagreb.
2. Bošković-Stulli, Maja. *Usmene pripovijetke i predaje*, Matica hrvatska, Zagreb, 1997.
3. Botica, Stipe. *Povijest hrvatske usmene književnosti*, Školska knjiga, Zagreb, 2013.
4. Čapo Žmegač, Jasna; Muraj, Aleksandra; Vitez, Zorica; Grbić, Jadranka; Belaj, Vitomir. *Hrvatska etnografija*, Matica hrvatska, Zagreb, 1998.
5. Čubelić, Tvrtko. *Narodne pripovijetke*, Školska knjiga, Zagreb, 1963.
6. Dragić, Marko. *Tradicijske priče iz Zagore*, Književni krug, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2017.
7. Dragić, Marko. „Vile u tradicijskim pričama šibenskoga i splitskog zaleđa.“ *Godišnjak Titius*, vol. 10, br. 10, 2017, str. 219-240.
8. Dragić, Marko. „Mitski svijet Zagore u kontekstu europske mitologije.“ *Kultovi, mitovi i vjerovanja na prostoru Zagore*, Kulturni sabor Zagore, Filozofski fakultet u Splitu - Odsjek za povijest i Veleučilište u Šibeniku, Split, 2013, str. 195–227.
9. Dragić, Marko; Sunara Nikola. „Suvremeni zapisi tradicijske baštine u Ceri.“ *Zbornik radova Filozofskoga fakulteta u Splitu br. 5*, god. 5, 2012., Filozofski fakultet u Splitu, Split, str. 155–174.
10. Dragić, Marko. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008.
11. Dragić, Marko. *Književna i povijesna zbilja*, HKD Napredak Split, Split, 2005., str. 187–188.
12. Dragić, Marko. *Od Kozigrada do Zvonigrada: hrvatske povijesne predaje i legende iz Bosne i Hercegovine*, Mala nakladna kuća Sv. Jure, Zajednica izdanja ranjeni labud ZIRAL, Baška Voda-Mostar-Zagreb, 2001.

13. Ivanišević, Frano. „Poljica: Stvorovi kao ljudi.“ *Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena*, knjiga X, sv. 2., ur. Dragutin Boranić, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1905., str. 227–268.
14. Jolić, Robert, Jukić, Marko. *Župa Roško Polje, Spomen knjiga prigodom 250. obljetnice župe (1758.-2008.)*, Naša ognjišta, Tomislavgrad, 2008.
15. Jolić, Robert. *Duvno kroz stoljeća*, Naša ognjišta, Tomislavgrad – Zagreb, 2002.
16. Jureta, Ante. „Demonska bića u Zagori.“ *Ethnologica Dalmatica*, vol. 24, 2017., str. 43–57.
17. Kutleša, fra Silvestar. *Život i običaji u Imockoj krajini*, Matica hrvatska: Ogranak Imotski, Imotski, 1993.
18. Mikulić, Grgo. *Priče i legende iz Hercegovine*. Široki Brijeg i Zagreb: Gral i Gral Široki, 2009.
19. Šešo, Luka. *Živjeti s nadnaravnim bićima. Vukodlaci, vile i vještice hrvatskih tradicijskih vjerovanja*. Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2016.
20. Vekić, Denis. „Mitske i demonološke predaje u usmenoknjiževnoj teoriji: poetička obilježja i žanrovske odrednice predaje.“ *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 12/1, br. 12., 2016, str. 199-230.
21. Vujević, Dario, Stipan Dilber. „Izvor – špilja Ričina u Buškome jezeru. Prvi tragovi paleolitika na području zapadne Hercegovine.“ *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu*, vol. 35, 2018., str. 5-27.

8. Sažetak

USMENE PREDAJE DUVANJSKOG KRAJA

U ovom radu prikazane su usmene predaje duvanjskog kraja. Prema Dragičevoj klasifikaciji, one obuhvaćaju mitske, demonološke, etiološke i povijesne predaje, dok se s eshatološkim predajama nismo susreli. Mitske predaje većinom pripovijedaju o vilama dok demonološke prikazuju osobni susret s onostranim bićem. S druge strane, etiološke predaje donose podatke o podrijetlu naziva određenih lokaliteta, a povijesne većinom opisuju tursku okupaciju i patnju naroda. Kroz rad se može vidjeti kako je naš narod bio sklon vjerovanju u neobjašnjive fenomene i priče pa su predaje o vilama zabilježene u Roškom Polju i u selima pored Buškog jezera gotovo pa iste. Na koncu, narod je uvijek ostao privržen Katoličkoj crkvi, svećenicima i vjerskom nauku iako se uvijek pripovijedalo o čudnim pojavama i bićima. Premda se u pojedine predaje više ne vjeruje, treba ih čuvati od zaborava jer su dio naše tradicije i kulture.

Ključne riječi: usmena književnost, duvanjski kraj, predaje.

9. Abstract

ORAL TALES FROM THE DUVNO REGION

This paper presents oral tales from the Duvno region. According to Dragić's classification, they include mythological, demonological, etiological, and historical tales, while we did not encounter any eschatological tales. Mythological traditions mostly narrate stories about fairies, while demonological ones depict personal encounters with supernatural beings. On the other hand, etiological traditions provide information about the origins of certain local names, while historical tales mostly describe the Turkish occupation and the suffering of the people. Throughout the paper, it can be seen that the people were inclined to believe in unexplained phenomena and stories. Therefore, the fairy tales recorded in Roško Polje and the villages near Buško Lake are almost identical. In the end, the people remained devoted to the Catholic church, priests, and religious teachings, even though there were always stories about strange phenomena and beings. Although some traditions are no longer believed, they should be preserved from oblivion because they are a part of our tradition and culture.

Key words: oral literature, Duvno region, tales.